

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนเกษตรกร ภายหลังจากการปลูกข้าว โปดฝักอ่อน

สังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ถ้าจะกล่าวโดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่มีผลทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมมีความแตกต่างกันขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง (สนธิ, 2538) การเปลี่ยนแปลงนั้นไม่ว่าจะเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงใดย่อมถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งสิ้น อันที่จริงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อาจมีสาเหตุมาจากภายในระบบสังคมเอง เช่น การมีพลเมืองเพิ่มขึ้น นอกจากนั้นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงอาจมาจากภายนอกสังคม อาทิ เมื่อมีผู้นำนวัตกรรมจากสังคมอื่นเข้ามาเผยแพร่ โดยนวัตกรรมจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยผ่าน 3 ขั้นตอน คือ การประดิษฐ์คิดค้นเป็นกระบวนการย่อยที่เกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น กระบวนการแพร่กระจายซึ่งเป็นกระบวนการที่ความรู้ใหม่ถูกส่งผ่านไปสู่สมาชิกในสังคม และผลที่เกิดตามซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในสังคม อันเป็นผลมาจากการยอมรับหรือปฏิบัติหรือนวัตกรรมนั้น (Rogers และ Shoemaker, 1971)

อย่างไรก็ตามนวัตกรรมซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่เป็นสิ่งแปลกปลอมไปจากกิจกรรมตามปกติที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมนั้น จะประกอบด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลกระทบในทันที และผลกระทบนี้จะมิมีบทบาทเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องขึ้นมาอีกส่วนหนึ่งที่จะส่งผลต่อไปหลังจากที่ผลกระทบที่เกิดขึ้นในทันทีสิ้นสุดลงแล้ว ผลส่วนนี้ในเชิงเศรษฐกิจก็จะมีกระบวนการและทวีผลของรายได้เกิดขึ้น และผลทางสังคมที่เกิดขึ้นคือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่มชน ตลอดจนโครงสร้างและองค์การทางสังคม ซึ่งทำให้สังคมแปรสภาพจากสังคมดั้งเดิมเป็นสังคมสมัยใหม่ (มนัส, 2534) ซึ่งประเด็นสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีประเด็นที่น่าสนใจว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมิได้เกิดผลตามที่มุ่งหมายหรือตามเป้าหมายที่วางไว้เพียงอย่างเดียว แต่อาจนำไปสู่ผลที่มิได้คาดหมายไว้เช่นกัน ผลจากการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวมีทั้งส่วนที่เป็นคุณและโทษ ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะทราบว่าภายหลังจากเกษตรกรตัวอย่างจำนวน 155 รายได้ยอมรับการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนที่เป็นของใหม่ในสังคมนั้นแล้ว สภาพความเป็นอยู่ของประชากรในหมู่บ้านเหล่านั้นเป็นอย่างไร โดยจะพิจารณา 2 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคม ทางด้านเศรษฐกิจประกอบด้วยการเปลี่ยนแปลงทางรายได้ การใช้ย่ายบริโภค การออมทรัพย์ การมีทรัพย์สิน การมีหนี้สิน และพื้นที่ถือครอง ส่วนผล

กระทบทางสังคมประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับพฤติกรรมการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนแรงงาน การใช้แรงงานจ้าง และการอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้าน

5.1 การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ

5.1.1. รายได้

กิจกรรมทางเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่ศึกษาเป็นการทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ตามลักษณะทั่วไปของชนบท โดยแหล่งที่มาที่สำคัญของรายได้สำคัญก่อนการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ร้อยละ 75.5 ที่มาจากการเกษตรนั้น เกษตรกรมีรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และถั่วแขกมาก ที่สุดคือร้อยละ 33.6 รองลงมาอีกร้อยละ 32.9 จะมีรายได้สำคัญจากการทำนา การปลูกอ้อยโรงงาน ร้อยละ 5.2 และการปลูกกล้วยไข่อีกร้อยละ 3.8 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.1) การทำการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาในพื้นที่สามารถทำนาได้เพียงปีละครั้งเดียว โดยอาศัยน้ำฝนและแหล่งน้ำใต้ดิน ซึ่งจากการสัมภาษณ์เกษตรกร ให้เหตุผลว่าการทำนาได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจมากนัก เนื่องจากการขาดแหล่งน้ำชลประทานและความแห้งแล้งของพื้นที่ จากลักษณะดังกล่าวเมื่อมีการแนะนำการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนซึ่งเป็นพืชปลูกง่าย ให้ผลตอบแทนในระยะเวลาอันสั้น และมีตลาดรองรับที่แน่นอนจึงทำให้เกษตรกรหันไปปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแทนการปลูกพืชดั้งเดิม

ตารางที่ 5.1 แหล่งที่มาของรายได้สำคัญก่อนการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

แหล่งที่มาของรายได้	จำนวนครัวเรือน				รวม	ร้อยละ
	บ้านบึงบ้าน	บ้านเพชรพิจิตร	บ้านหนองโดน	บ้านแหลมรัง		
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์/ ถั่วแขก	21	17	7	7	52	33.6
ทำนา	18	16	14	3	51	32.9
รับจ้าง	14	1	-	5	37	23.9
ไร่อ้อย	5	9	9	1	8	5.2
กล้วยไข่	-	2	-	6	6	3.8
ค้าขาย	-	-	1	-	1	0.6
รวม	58	45	30	22	155	100.0

นอกเหนือจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านแหล่งที่มาของรายได้แล้ว สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้หลังจากการยอมรับการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในพื้นที่ คือ ร้อยละ 80 มีรายได้และสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม (ตารางที่ 5.4) โดยก่อนการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนนั้นเกษตรกรร้อยละ 91.0 มีรายได้ต่ำกว่า 55,000 บาท เกษตรกรเพียงร้อยละ 5.7 มีรายได้อยู่ระหว่าง 55,000-65,000 บาท ซึ่งเป็นเกษตรกรบ้านบึงบ้าน บ้านเพชรพิจิตร และบ้านหนองโดน สำหรับเกษตรกรที่มีรายได้มากกว่า 65,000 บาท มีร้อยละ 3.3 และเป็นเกษตรกรบ้านบึงบ้าน และบ้านเพชรพิจิตร และเมื่อพิจารณารายได้เฉลี่ยต่อปีแล้วพบว่า เกษตรกรบ้านหนองโดนมีรายได้เฉลี่ยสูงสุดคือ 43,200 บาท รองลงมาเป็นรายได้เฉลี่ยต่อปีของเกษตรกรบ้านเพชรพิจิตรคือ 41,688 บาท บ้านบึงบ้าน 41,586 บาท และบ้านแหลมรัง ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่ำสุดคือ 34,636 บาท (ตารางที่ 5.2) แต่ภายหลังจากที่เกษตรกรได้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแล้ว รายได้เฉลี่ยต่อปีของเกษตรกรแต่ละหมู่บ้านได้เพิ่มขึ้นและเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด นั่นคือ เกษตรกรบ้านบึงบ้านมีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงสุด คือ 85,086 บาท เกษตรกรบ้านเพชรพิจิตรมีรายได้รองลงมาก็คือ 73,466 บาท เกษตรกรบ้านแหลมรังมีรายได้เฉลี่ยต่อปี 61,545 บาท ส่วนเกษตรกรบ้านหนองโดนมีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่ำสุดคือ 54,333 บาท (ตารางที่ 5.3)

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าภายหลังจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแล้วเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่พบว่าเป็นการเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยคือมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 71,000 บาทต่อปี (ตารางที่ 5.3) ซึ่งต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของเกษตรกรทั้งประเทศ ที่มีรายได้เฉลี่ยปีละ 79,872 บาท อยู่ 8,872 บาท ซึ่งลักษณะดังกล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นได้อย่างแน่ชัดว่าครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ศึกษายังคงมีฐานะยากจน เนื่องจากยังคงมีรายได้ค่อนข้างต่ำ ถึงแม้ว่ามีรายได้เพิ่มขึ้นแล้วจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนก็ตาม

ตารางที่ 5.2 รายได้ก่อนปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

รายได้ บาท/ปี	จำนวนครัวเรือน				รวม	ร้อยละ
	บ้านบึงบ้าน	บ้านเพชรพิจิตร	บ้านหนองโดน	บ้านแหลมรัง		
น้อยกว่า 25,000	5	3	1	1	10	6.5
25,000-35,000	18	28	12	13	71	45.8
35,001-45,000	18	8	8	6	40	25.9
45,001-55,000	10	2	6	2	20	12.8
55,001-65,000	4	2	3	-	9	5.7
มากกว่า 65,000	3	2	-	-	5	3.3
รวม	58	45	30	22	155	100.0

รายได้เฉลี่ยต่อปีของเกษตรกรบ้านบึงบ้าน 41,586 บาท

รายได้เฉลี่ยต่อปีของเกษตรกรบ้านเพชรพิจิตร 41,688 บาท

รายได้เฉลี่ยต่อปีของเกษตรกรบ้านหนองโดน 43,200 บาท

รายได้เฉลี่ยต่อปีของเกษตรกรบ้านแหลมรัง 34,636 บาท

ตารางที่ 5.3 รายได้ภายหลังปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

รายได้ (บาท/ปี)	จำนวนครัวเรือน				รวม	ร้อยละ
	บ้านบึงบ้าน	บ้านเพชรพิจิตร	บ้านหนองโดน	บ้านแหลมรัง		
น้อยกว่า 40,000	3	4	6	4	17	10.9
40,000-60,000	16	15	17	9	57	36.8
60,001-80,000	13	16	5	4	38	24.6
80,001-100,000	15	6	-	3	24	15.5
มากกว่า 100,000	11	4	2	2	19	12.2
รวม	58	45	30	22	155	100.0

หมายเหตุ รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรกร ประมาณ 71,000 บาทต่อปี

ตารางที่ 5.4 ลักษณะรายได้และสภาพความเป็นอยู่ก่อนและหลังการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

ลักษณะรายได้	จำนวนครัวเรือน				รวม	ร้อยละ
	บ้านบึงบ้าน	บ้านเพชรพิจิตร	บ้านหนองโดน	บ้านแหลมรัง		
เท่าเดิม	5	3	2	-	10	6.4
ลดลง	4	12	3	2	21	13.6
เพิ่มขึ้น	48	30	26	20	124	80.0
รวม	58	45	30	22	155	100.0
สภาพความเป็นอยู่เหมือนเดิม	9	4	3	3	19	12.3
แย่ลง	5	-	2	-	7	4.5
ดีขึ้น	44	41	25	19	129	83.2
รวม	58	45	30	22	155	100.0

5.1.2. การใช้จ่ายบริโภคและการมีทรัพย์สิน

เมื่อเกษตรกรได้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนและมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นแล้ว ส่วนหนึ่งของรายได้จะถูกใช้จ่ายเพื่อการบริโภคและนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยเกี่ยวกับการบริโภค อย่างไรก็ตามก็ผลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรในกลุ่มตัวอย่างพบว่า หลังจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแล้ว มีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นมากที่สุดคือ ร้อยละ 95.5 อีกร้อยละ 2.6 (ตารางที่ 5.5) เกษตรกรตอบว่า การใช้จ่ายเท่าเดิม โดยเฉพาะเกษตรกรบ้านบึงบ้าน บ้านเพชรพิจิตร และบ้านหนองโดน ส่วนเกษตรกรอีกร้อยละ 1.9 ตอบว่ามีรายได้น้อยลงและลดลง คำตอบเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ารายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ส่วนใหญ่จะถูกใช้จ่ายให้หมดไป โดยเกษตรกรจะนำไปใช้จ่ายเพื่อซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่ อาทิ ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ โทรทัศน์ พัดลม เครื่องเสียง เครื่องซักผ้า เป็นต้น โดยการจำหน่ายสินค้าดังกล่าวจะเป็นลักษณะขายตรง ซึ่งผู้ประกอบการก็จะนำสินค้ามาเร่ขายในหมู่บ้านแล้วจำหน่ายสินค้าประเภทเงินผ่อน ลักษณะการทำเป็นธุรกิจเช่นนี้ก็ถือเป็นธุรกิจที่ค่อนข้างขยายตัวเป็นอย่างมาก สำหรับรถจักรยานยนต์เป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่เกษตรกรซื้อกันมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด คือก่อนการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเกษตรกรมีรถจักรยานยนต์ จำนวน 77 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 49.7 ต่อมาภายหลังการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแล้วครัวเรือนเกษตรกรที่มีรถจักรยานยนต์สูงขึ้นเป็น 144 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 92.9 ซึ่งจะเห็นว่าเพิ่มขึ้นถึง 2 เท่า (ตารางที่ 5.6) การซื้อสินค้าประเภทนี้เกษตรกรนิยมซื้อแบบเงินผ่อน โดยจ่ายเงินเป็นงวด ๆ สำหรับเหตุผลของการซื้อรถจักรยานยนต์นั้น ส่วนใหญ่เกษตรกรให้เหตุผลว่าเพื่อใช้เป็นยานพาหนะในการเดินทาง ทำให้การเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ สะดวกรวดเร็ว นอกจากนี้เกษตรกรบางคนให้เหตุผลว่าซื้อรถจักรยานยนต์

เพราะบุตรอยากได้ และที่สำคัญคือ มีราคาไม่สูงมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับการซื้อรถยนต์ แต่อย่างไรก็ตาม จำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่ซื้อรถยนต์ประเภทบรรทุกขนาดเล็กก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยก่อนการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเกษตรกรที่มีรถยนต์แล้วมีเพียง 12 ครัวเรือน หรือร้อยละ 7.7 แต่ภายหลังปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแล้วครัวเรือนที่มีรถยนต์เพิ่มขึ้นเป็น 40 ครัวเรือน หรือร้อยละ 25.8 ภายหลังจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่าการมีทรัพย์สินดังกล่าวมาข้างต้นนั้น เกษตรกรมีพฤติกรรมการบริโภคสินค้าที่เลียนแบบกันคือต้องมีทรัพย์สินที่เหมือน ๆ กัน กับเพื่อนบ้าน คนอื่น ๆ และทรัพย์สินเหล่านี้เกษตรกรให้เหตุผลว่าสามารถสร้างความมีหน้าตาในสังคมและสามารถเป็นกรณีศึกษาแนวทางเศรษฐกิจของเกษตรกรได้อีกด้วย

ตารางที่ 5.5 การใช้จ่ายก่อนและหลังการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

การใช้จ่าย	จำนวนครัวเรือน				รวม	ร้อยละ
	บ้านบึงบ้าน	บ้านเพชรพิจิตร	บ้านหนอง โคน	บ้านแหลมรัง		
เท่าเดิม	2	1	1	-	4	2.6
เพิ่มขึ้น	54	44	29	21	148	95.5
น้อยลง	2	-	-	1	3	1.9
รวม	58	45	30	22	155	100.0

ตารางที่ 5.6 การมีทรัพย์สินก่อนและหลังการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

ทรัพย์สิน	ก่อนปลูก				หลังปลูก			
	มี		ไม่มี		มี		ไม่มี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ผู้เย็น	45	29.0	110	71.0	106	68.4	49	31.6
โทรทัศน์	136	87.7	19	12.3	150	96.8	5	3.2
วิทยุ	14	9.0	141	91.0	40	25.8	115	74.2
พัดลม	116	74.8	39	25.2	140	90.3	15	9.7
เครื่องเสียง	20	12.9	135	87.1	96	61.9	59	38.1
เครื่องซักผ้า	6	3.9	149	96.1	57	36.8	98	63.2
รถจักรยานยนต์	77	49.7	78	50.3	144	92.9	11	7.1
รถยนต์	12	7.7	143	92.3	40	25.8	115	74.2
เครื่องจักรกล	105	67.7	50	32.3	119	76.8	36	23.2
การเกษตร								
เครื่องสูบน้ำ	121	78.1	34	21.9	146	94.2	9	5.8
เครื่องพ่นยา	122	78.7	33	21.3	145	93.5	10	6.5

5.1.3. ขนาดการถือครองที่ดิน

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรถึงการเปลี่ยนแปลงของขนาดการถือครองที่ดินของเกษตรกรเองนั้น ผลปรากฏว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 64.5 พบขนาดการถือครองที่ดินยังคงมีอยู่เท่าเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง รองลงมาร้อยละ 33.6 พบว่า เกษตรกรมีขนาดการถือครองที่ดินเพิ่มขึ้น โดยมีสาเหตุของการเพิ่มขึ้นของขนาดการถือครองที่ดินมาจากการซื้อเพิ่มมากที่สุด คือ 21.9 รองลงมาอีกร้อยละ 10.3 มีขนาดการถือครองที่ดินเพิ่มขึ้นจากการได้รับมรดก ซึ่งจะเห็นว่ามิได้เป็นผลโดยตรงจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเลย ส่วนอีกร้อยละ 1.1 ขนาดการถือครองที่ดินเพิ่มจากการเช่าเพิ่มเพื่อขยายพื้นที่ในการเพาะปลูก อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าเกษตรกรอีกร้อยละ 1.9 มีขนาดการถือครองที่ดินน้อยลง โดยเป็นสถานะการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านบึงบ้าน ซึ่งสาเหตุที่มีที่ดินน้อยลงนี้ไม่ได้เกิดจากการขายที่ดินแต่เกษตรกรเหล่านี้เช่าที่ดินน้อยลง โดยเฉพาะที่ดินที่เช่าเพื่อทำนา เกษตรกรเหล่านี้ได้เลิกการปลูกข้าวแล้วหันไปปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเพียงอย่างเดียว (ตารางที่ 5.7)

ตารางที่ 5.7 พื้นที่ถือครองก่อนและหลังการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

การมีพื้นที่ถือครอง	จำนวนครัวเรือน				รวม	ร้อยละ
	บ้านเบ้งบ้าน	บ้านเพชรพิจิตร	บ้านหนองโคน	บ้านแหลมรัง		
เท่าเดิม	29	28	25	18	100	64.5
เพิ่มขึ้น	26	17	5	4	52	33.6
ลดลง	3	-	-	-	3	1.9
รวม	58	45	30	22	155	100.0

5.1.4 ภาวะหนี้สินและการออม

ลักษณะของรายได้และรายจ่ายของเกษตรกร มีลักษณะที่แตกต่างจากรายได้และรายจ่ายของอาชีพอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะรายได้จากอาชีพการเกษตรเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอนตายตัว คือไม่สม่ำเสมอตลอดปี ซึ่งจะได้เป็นครั้งคราวในช่วงของการเก็บเกี่ยว ประกอบกับความเสี่ยงเกี่ยวกับสภาพดินฟ้าอากาศและฤดูกาล ความต้องการของตลาดและผู้บริโภค เกษตรกรจึงต้องอยู่ในสภาพที่ต้องอาศัยการกู้ยืมมาใช้จ่าย สำหรับในพื้นที่ศึกษานั้นพบว่า การเป็นหนี้ของครัวเรือนมีมากถึงร้อยละ 58.4 ของครัวเรือนทั้งหมด เกษตรกรส่วนใหญ่คือร้อยละ 15.5 มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 30,001 ถึง 40,000 บาท โดยมีจำนวนหนี้สินต่ำสุด 5,000 บาท จำนวนหนี้สินสูงสุดประมาณ 300,000 บาท โดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรแต่ละครัวเรือนมีหนี้สินประมาณ 24,793 บาท ซึ่งจุดประสงค์ของการกู้ยืมของเกษตรกรแต่ละรายจะมีความแตกต่างกัน โดยร้อยละ 80 กู้เงินเพื่อนำไปซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค เพื่อการศึกษาบุตร ค่ารักษาพยาบาลและเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน โดยเฉพาะการซื้อรถบรรทุกขนาดเล็ก และรถมอเตอร์ไซด์ ที่เหลือประมาณร้อยละ 20 กู้เงินเพื่อนำไปลงทุนทางการเกษตร เช่น การซื้อปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ การขุดบ่อบาดาล เป็นต้น

สำหรับแหล่งเงินกู้ของเกษตรกรมีทั้งแหล่งเงินกู้ในระบบได้ เช่น ธ.ก.ส. สหกรณ์การเกษตร หรือธนาคารพาณิชย์ อื่น ๆ เป็นต้น ส่วนแหล่งเงินทุนนอกระบบ ที่ประกอบด้วย ญาติ เพื่อนบ้าน นายทุน จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรร้อยละ 35.9 ใช้บริการจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โดยเสียอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 12.5 บาทต่อปี รองลงมาเกษตรกรมีการกู้ยืมจากญาติ ร้อยละ 27.2 กู้ยืมจากนายทุนในหมู่บ้าน (อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10 - 20 บาทต่อเดือน) ร้อยละ 17.4 ส่วนอีกร้อยละ 11.9 เกษตรกรกู้ยืมเงินจากสหกรณ์การเกษตรอำเภอ โดยเสียดอกเบี้ยร้อยละ

13 - 14 บาทต่อปี ที่เหลืออีกร้อยละ 7.6 เกษตรกรกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้อื่น ๆ เช่น ธนาคารกรุงเทพ บริษัทเงินทุน เป็นต้น (ตารางที่ 5.8)

ตารางที่ 5.8 ภาระหนี้สินและแหล่งเงินกู้ของเกษตรกร

ภาระหนี้สิน	จำนวนครัวเรือน				รวม	ร้อยละ
	บ้านบึงบ้าน	บ้านเพชร พิจิตร	บ้านหนองโดน	บ้านแหลมรัง		
ไม่มีหนี้สิน	16	22	14	11	63	40.6
น้อยกว่า 10,000	2	-	-	-	2	1.3
10,000-20,000	11	2	6	1	20	13.0
20,001-30,000	9	7	5	1	22	14.3
30,001-40,000	7	6	5	6	24	15.5
40,001-50,000	5	6	-	3	14	9.1
มากกว่า 50,000	6	2	-	-	8	5.2
รวม	58	45	30	22	155	100.0
แหล่งเงินกู้						
ธ.ก.ส.	15	9	6	3	33	35.9
สหกรณ์การเกษตร	5	3	2	1	11	11.9
นายทุนในหมู่บ้าน	7	4	4	1	16	17.4
ญาติ	9	7	3	6	25	27.2
อื่นๆ	6	-	1	-	7	7.6
รวม	42	23	16	11	92	100.0

หมายเหตุ จำนวนเงินกู้สูงสุด 30,000 บาท

จำนวนเงินกู้เฉลี่ย 24,793 บาท

จำนวนเงินออมสูงสุด 50,000 บาท

จำนวนเงินออมเฉลี่ย 8,895 บาท

จากลักษณะดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่า เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมใช้แหล่งเงินกู้ในระบบธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนโดยตรงของสหกรณ์การเกษตรทั่วประเทศ อีกทั้งเป็นสถาบันการเงินของรัฐ โดยตรงเพียงแห่งเดียวที่รับผิดชอบสินเชื่อเกษตรให้ความช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยหรือรายเล็ก (รายงานการศึกษาปัญหาหนี้สินเกษตรกร, 2533) แต่เนื่องจากแหล่งเงินกู้ในระบบไม่ว่าจะเป็น ธ.ก.ส. สหกรณ์การเกษตร และธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ มีข้อจำกัดและอุปสรรคมากมาย อาทิ กระบวนการกู้ยืม มีความสลับซับซ้อน ถ้าช้า ต้องผ่านกระบวนการตรวจเช็คก่อนกู้เพื่อการเกษตรในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งทำให้กินเวลา โดยเกษตรกรเล่าว่านับจากวันแรกที่ใช้ติดต่ออาจใช้เวลา 1-2 เดือน เพราะต้องรอรอเวลาที่เจ้าหน้าที่ออกไปสำรวจที่ดิน ถ้าเกษตรกรอยากให้ตรวจสอบที่ดินเร็วก็ต้องติดต่อมาพร้อม ๆ กัน หลาย ๆ คน หลังจากนั้นต้องไปทำใบขอกู้ และสัญญาผู้ก่อนจึงจะสามารถเบิกเงินได้ นอกจากนี้สถาบันการเงินดังกล่าวมักไม่เสี่ยงที่จะปล่อยสินเชื่อแก่เกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายจนที่ไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินไม่เพียงพอ แต่มักจะให้เงินกู้แก่เกษตรกรที่มีฐานะดี ซึ่งเมื่อไม่มีการกระจายสินเชื่อไปสู่เกษตรกรก็ยิ่งทำให้เกิดการเหลื่อมล้ำ ด้านรายได้มากขึ้นในภาคเกษตรเอง เพื่อหลีกเลี่ยงจากอุปสรรคและข้อจำกัดดังกล่าวเกษตรกรบางส่วนจึงหันไปใช้บริการ เงินกู้นอกระบบที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายจากนายทุนหรือพ่อค้าซึ่งปล่อยเงินกู้เพื่อต้องการผูกพันลูกหนี้ไว้ในฐานะลูกไร่ แล้วให้เกษตรกรซึ่งเป็นลูกหนี้ต้องมีพันธะขายผลผลิตให้พ่อค้าเจ้าหนี้แบบเจ้าประจำ เป็นเหตุให้เกษตรกรลูกหนี้ขาดโอกาสและทางเลือกในการขายผลผลิตให้พ่อค้ารายอื่น และถูกเอารัดเอาเปรียบตลอดมา นอกจากนี้เกษตรกรยังพึ่งพิงเงินกู้จากญาติ หรือเพื่อนบ้านซึ่งมีฐานะในหมู่บ้าน แม้จะเรียกเก็บอัตราดอกเบี้ยที่ค่อนข้างสูงมาก จากการศึกษาพบว่า การเรียกเก็บอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืมอยู่ระหว่างร้อยละ 5 ถึง 20 ต่อเดือน ขึ้นอยู่กับจำนวนเงินกู้และระยะเวลาในการกู้ ถ้าจำนวนเงินกู้ต่ำดอกเบี้ยจะสูง ถ้าจำนวนเงินกู้สูงดอกเบี้ยจะลดต่ำลงมา นอกจากนี้อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยังขึ้นอยู่กับการที่ผู้กู้ใช้ค้ำประกันเงินกู้ด้วยว่า ถ้าผู้กู้มีหลักทรัพย์ที่มีความมั่นคงหรือไม่ โดยเงื่อนไขเหล่านี้สร้างความมั่นใจได้ว่าจะได้รับเงินคืนและดอกเบี้ยคืน อัตราดอกเบี้ยก็จะลดลงด้วย

และเมื่อพิจารณาถึงความสามารถในการชำระหนี้ของเกษตรกรนั้น พบว่าเกษตรกรบางส่วนมิได้ชำระหนี้ตามระยะเวลา ทั้งนี้เพราะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ เช่น ความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ ความไม่มั่นคงของตลาดการเกษตร ตลอดจนปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตและค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทำให้รายได้และรายจ่ายไม่แน่นอน นอกจากนี้เกษตรกรบางรายมีความเชื่อที่ผิดเกี่ยวกับการชำระหนี้เงินกู้ โดยเฉพาะกับ ธ.ก.ส. ว่าถ้าเป็นหนี้แล้วอาจได้รับการยกเลิกหนี้ จึงไม่ค่อยจะชำระหนี้ นอกจากนี้ เกษตรกรบางรายให้ความเห็นว่าต้องนำเงินไปจ่ายกับแหล่งเงินกู้นอกระบบก่อน เพราะต้องจ่ายดอกเบี้ยในอัตราที่สูง

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีหนี้สิน แต่จากการศึกษานั้น พบว่า ยังมีเกษตรกรบางรายที่สามารถเก็บออมเงินเอาไว้ได้ โดยการเก็บในรูปแบบเงินสดถึงร้อยละ 68.3 โดยมีเงินออมเฉลี่ยทั้ง 4 หมู่บ้าน ครัวเรือนละ 8,985 บาท ซึ่งมีเงินออมสูงกว่าจำนวนเงินออมเฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรกรในภาคเหนือ ที่มีเงินออมประมาณ 3,156 บาท หรือมากกว่าถึง 2.8 เท่า (เอกสารสถิติการเกษตร เลขที่ 6/2539) และเมื่อพิจารณาเป็นรายหมู่บ้านแล้ว พบว่า เกษตรกรบ้านบึงบ้านมีเงินออมเฉลี่ยสูงสุดคือ 11,968 บาท รองลงมาเป็นเกษตรกรบ้านเพชรพิจิตร บ้านหนองโคน และบ้านแหลมรัง โดยมีเงินออมเฉลี่ย 8,644 บาท 6,800 บาท และ 4,681 บาท ตามลำดับ สำหรับเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีเงินออมอยู่ในช่วง 1 ถึง 20,000 บาท คือประมาณร้อยละ 60.0 (ตารางที่ 5.9)

สำหรับเกษตรกรที่มีเงินออมหลังจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนมีร้อยละ 85.2 ซึ่งเป็นสัดส่วนของประชากรส่วนใหญ่ที่มีเงินออม ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น มีเงินออมเพิ่มขึ้น ร้อยละ 41.3 เป็นเกษตรกรบ้านบึงบ้าน 7 ราย และเกษตรกรจากบ้านเพชรพิจิตร จำนวน 5 ราย ส่วนเกษตรกรที่มีเงินออมเพิ่มขึ้นน้อยที่สุดเป็นเกษตรกร บ้านแหลมรัง โดยมีเพียง 1 รายเท่านั้น เกษตรกรที่มีเงินออมเท่าเดิมมีร้อยละ 9.7 และอีกร้อยละ 34.2 มีเงินออมลดลง สำหรับเกษตรกรอีกร้อยละ 14.8 จะเป็นเกษตรกรที่ไม่มีเงินออม โดยเป็นเกษตรกรบ้านเพชรพิจิตรมากที่สุดคิดเป็นจำนวน 9 ราย รองลงมาเป็นเกษตรกรบ้านบึงบ้าน และบ้านแหลมรัง คิดเป็นจำนวน 6 ราย และ 5 ราย ตามลำดับ ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมการบริโภคได้ว่า การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนน่าจะเป็นสาเหตุทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น และเกษตรกรส่วนใหญ่มีความสามารถในการออมทรัพย์มากขึ้นด้วยซึ่งระดับการเก็บออมนั้นจะมีผลต่อความพร้อมของการตัดสินใจดำเนินการเกษตรที่จำเป็นต้องใช้ทุนสูง โดยเกษตรกรที่มีระดับการออมสูงย่อมมีความพร้อมต่อการตัดสินใจดำเนินการเกษตรหรือการปรับปรุง วิธีการจัดการฟาร์มได้มากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการออมอยู่ในระดับต่ำ (ตารางที่ 5.10)

ตารางที่ 5.9 จำนวนเงินออมของเกษตรกร

จำนวนเงินออม (บาท)	จำนวนครัวเรือน				รวม	ร้อยละ
	บ้านบึงบ้าน	บ้านเพชร พิจิตร	บ้านหนอง โค่น	บ้านแหลมรัง		
ไม่มีเงินออม	14	15	9	11	49	31.7
น้อยกว่า 10,000	7	9	9	6	31	20.1
10,000-20,000	30	17	11	5	63	40.6
20,001-30,000	5	4	1	-	10	6.4
30,001-40,000	1	-	-	-	1	0.6
มากกว่า 40,000	1	-	-	-	1	0.6
รวม	58	45	30	22	155	100.0

หมายเหตุ เงินออมเฉลี่ยของเกษตรกรบ้านบึงบ้าน 11,968 บาท

เงินออมเฉลี่ยของเกษตรกรบ้านเพชรพิจิตร 8,644 บาท

เงินออมเฉลี่ยของเกษตรกรบ้านหนองโค่น 6,800 บาท

เงินออมเฉลี่ยของเกษตรกรบ้านแหลมรัง 4,681 บาท

ตารางที่ 5.10 ภาวะการออมและหนี้สินก่อนและหลังการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

การออม	จำนวนครัวเรือน				รวม	ร้อยละ
	บ้านบึงบ้าน	บ้านเพชร พิจิตร	บ้านหนอง โค่น	บ้านแหลม รัง		
ไม่มีเงินออม	6	9	3	5	23	14.8
เงินออมเท่าเดิม	24	18	17	5	64	9.7
เงินออมลดลง	21	13	8	11	53	34.2
เงินออมเพิ่มขึ้น	7	5	2	1	15	41.3
รวม	58	45	30	22	155	100.0
ภาระหนี้สิน						
ไม่มีหนี้สิน	11	12	11	7	41	26.5
หนี้สินเท่าเดิม	1	1	1	7	4	2.6
หนี้สินลดลง	26	16	15	6	63	40.6
หนี้สินเพิ่มขึ้น	20	16	3	8	47	30.3
รวม	58	45	30	22	155	100.0

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลังจากการยอมรับการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนนั้น มีทั้งส่วนที่จัดว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นต้น คือ การมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน หลังจากนั้นก็มีผลต่อเนื่องตามมาคือ มีการใช้จ่ายและการออมทรัพย์ การเกิดภาวะหนี้สินที่เกิดจากรายได้ส่วนนั้นซึ่งผลดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงอุปนิสัยของการบริโภคทั้งด้านจำนวนหรือมูลค่าสินค้า ตลอดจนประเภทของสินค้า จนรายได้ส่วนที่กันไว้สำหรับเป็นเงินออม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงลักษณะดังกล่าวจะมีผลต่อไปถึงความเป็นอยู่ของเกษตรกรในอนาคต

5.2 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม

การยอมรับการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเป็นโอกาสที่เกษตรกรได้เรียนรู้ทักษะทางด้านอาชีพโดยเฉพาะวิธีการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน การดูแล และการเก็บเกี่ยว ตลอดจนวิทยาการภายหลังการเก็บเกี่ยว ทั้งนี้เพราะเป็นพืชชนิดใหม่ที่เกษตรกรยังไม่มีความรู้และต้องให้ความสนใจใส่ใจดูแลเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ได้ตรงกับความต้องการของตลาด ดังนั้น เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าภายหลังการยอมรับการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแล้วมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นหรือไม่ โดยพิจารณาจากพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารและลักษณะทางสังคมของเกษตรกร

5.2.1 พฤติกรรมการติดต่อสื่อสารของเกษตรกร

พิจารณาการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลของเกษตรกรที่เกษตรกรต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันเป็นส่วนใหญ่ ดังนี้ (ตารางที่ 5.11)

1) การเยี่ยมญาติ ความรักและความผูกพันกันทางเครือญาติเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญอย่างหนึ่งของครอบครัวในชนบทของไทย คนที่เป็นญาติจะเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดคุ้นเคย และไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ ผลจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรร้อยละ 40.6 มีพฤติกรรมการเดินทางเยี่ยมญาติก่อนและหลังการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแล้วไม่แตกต่างกัน เกษตรกรตอบว่าไปเยี่ยมญาติน้อยลงและไม่ไปเลย มีอยู่ร้อยละ 29.0 และร้อยละ 20.6 ตามลำดับ โดยเกษตรกรเหล่านี้ให้เหตุผลว่า ไม่มีเวลาว่างเลย โดยเฉพาะในช่วงถอดคอกข้าวโพดและเวลาเก็บเกี่ยวต้องตามกำหนดเวลา มิเช่นนั้นจะทำให้ผลผลิตเสียหายได้ บางครั้งญาติเสียชีวิตในช่วงนี้ก็อาจไปร่วมงานไม่ได้ จนทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ฉายาพืชชนิดนี้ว่า “ข้าวโพดไร้ญาติ” ดังกล่าวแล้ว แต่อย่างไรก็ตามยังมีเกษตรกรอีกเป็นส่วนน้อยคือร้อยละ 9.7 ที่สามารถเดินทางไปเยี่ยมญาติได้มากขึ้นกว่าก่อนที่จะมีการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน เนื่องจากเกษตรกรเหล่านี้ให้เหตุผลว่า ได้มีการนำเอารายได้จากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนนี้ไปซื้อรถ ทำให้การเดินทางมีความสะดวกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงทำให้เดินทางไปเยี่ยมญาติมากขึ้นด้วย

2) การทำบุญที่วัด เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในสังคมที่จะเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนั้นในการศึกษาเรื่องนี้เพื่อต้องการทราบว่า การทำบุญที่วัดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของคนในชนบทส่วนใหญ่ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนนั้นถูกกระทบกระเทือนไปหรือไม่ จากการศึกษา พบว่าสัดส่วนของเกษตรกรที่มีการไปทำบุญที่วัดไม่แตกต่างกัน และไปทำบุญที่วัดน้อยลง มีสัดส่วนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 43.2 และร้อยละ 40.6 แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงตัวเลขของเกษตรกรผู้ไปทำบุญที่วัดน้อยลงและเกษตรกรที่ไม่ไป พบว่า มีอยู่ถึงร้อยละ 52.2

3) การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องพันต่อเกษตรกร จะประกอบด้วยบุคคล 3 ฝ่าย คือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของบริษัท และตัวแทนการแพร่กระจาย ผลจากการศึกษาพบว่า การติดต่อกับบุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของรัฐ และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของบริษัทนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีการติดต่อน้อยลง ร้อยละ 38.1 และร้อยละ 7.7 และไม่ได้ติดต่อกับอีกร้อยละ 43.2 และร้อยละ 90.3 ตามลำดับ ประเด็นสำคัญที่เกษตรกรติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของรัฐน้อยลงเนื่องจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน มิได้เป็นโครงการส่งเสริมการเกษตรของทางราชการ จึงไม่ได้ประชาสัมพันธ์หรือส่งเสริมโดยตรงต่อเกษตรกร สำหรับเจ้าหน้าที่ของบริษัทจะเข้ามาส่งเสริมในระยะแรกเท่านั้น และเมื่อมีปัญหาในการผลิต ตัวแทนการแพร่กระจายจะเป็นผู้ที่นำปัญหาการผลิตไปบอกหรือปรึกษากับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของบริษัทอีกต่อหนึ่ง สำหรับบุคคลที่เกษตรกรมีการติดต่อกาขึ้น ตัวแทนการแพร่กระจาย คิดเป็นร้อยละ 31.6 ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับเกษตรกรมากที่สุด ซึ่งนอกจากจะเป็นคนที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน และท้องถิ่นใกล้เคียงแล้วยังเป็นบุคคลที่เกษตรกรได้รับการช่วยเหลือเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต อาทิ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เป็นต้น

4) การเข้าฝึกอบรมความรู้ทางการเกษตร เป็นแนวทางหนึ่งที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนใช้เพื่อพัฒนาการเกษตร ในการเสริมสร้างความรู้ ประสบการณ์ และการถ่ายทอดเทคโนโลยี เช่น การเลือกพันธุ์ การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว เพื่อให้ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น มีคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาด ดังนั้น จึงต้องการทราบว่า เมื่อเกษตรกรปลูกข้าวโพดฝักอ่อนซึ่งเป็นพืชใหม่และต้องเอาใจใส่กรรมวิธีการผลิต เพื่อจะให้ได้ผลผลิตตรงตามที่ตลาดต้องการนั้น จะมีส่วนทำให้การเข้าฝึกอบรมความรู้ทางการเกษตรของเกษตรกรมีเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรร้อยละ 46.5 มีความเห็นว่าไม่มีความแตกต่างเกิดขึ้นอีกเพียงเล็กน้อย คือร้อยละ 4.5 ที่เข้ารับการฝึกอบรมเพิ่มมากขึ้น แสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นและมีความคิดก้าวหน้า ที่จะแสวงหาความรู้ เพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาการเกษตรให้ดีขึ้น อันจะส่งผลดีต่อเกษตรกรเอง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ยังมีเกษตรกรอีกเป็นจำนวนมาก คือ ร้อยละ 49.1 ที่เข้าฝึกอบรมความรู้ทางการเกษตร

น้อยลงและไม่ไปเลย โดยเกษตรกรให้เหตุผลว่าไม่มีเวลาว่างมากที่สุด บางคนตอบว่ามีเวลาแต่ไม่อยากไปและไปอบรมมาแล้วก็นำมาปฏิบัติไม่ได้ ทำให้เสียเวลาและค่าใช้จ่ายโดยเปล่าประโยชน์ ซึ่งการที่เกษตรกรมีความคิดเช่นนี้ย่อมส่งผลเสียต่อการพัฒนาการเกษตรทุกรูปแบบ แม้แต่การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนก็ต้องประสบปัญหาเช่นเดียวกัน คือ เกษตรกรบางส่วนยังคงนิยมที่จะปฏิบัติตามความเคยชินหรือความพอใจของตนเองมากกว่าปฏิบัติตามคำแนะนำของบริษัท ทำให้ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพไม่ตรงกับมาตรฐานของโรงงาน กระทั่งนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตกับโรงงานจะรับซื้อในราคาที่ต่ำกว่าที่ได้ตกลงกันไว้ และในบางครั้งก็ปฏิเสธการรับซื้อ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนที่กำลังประสบอยู่

ตารางที่ 5.11 พฤติกรรมการติดต่อสื่อสารของเกษตรกรก่อนและหลังการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

พฤติกรรม	ไม่แตกต่างกัน		เพิ่มขึ้น		น้อยลง		ไม่ไปเลย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การเยี่ยมญาติ	63	40.6	15	9.7	45	29.0	32	20.6
2. การทำบุญที่วัด	67	43.2	7	4.5	63	40.6	18	11.6
3. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมการเกษตรของรัฐ	25	16.1	4	2.6	59	38.1	67	43.2
4. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมการเกษตรของ บริษัท	1	0.6	2	1.3	12	7.7	140	90.3
5. การติดต่อกับตัวแทน การแพร่กระจาย	15	9.7	49	31.6	47	30.3	44	28.4
6. การเข้าฝึกอบรมความรู้ ด้านการเกษตร	72	46.5	7	4.5	50	32.3	26	16.8
7. การเข้าร่วมกิจกรรมของ ชุมชน	85	54.8	9	5.8	50	32.3	11	7.1

5) การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรร้อยละ 54.8 มีการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนที่ไม่แตกต่างกัน ในระยะก่อนและหลังจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ส่วนเกษตรกรอีกเพียงร้อยละ 5.8 ที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้มากขึ้น เนื่องจากมีสมาชิกในครัวเรือนบางคนที่เคยอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านได้ย้ายถิ่นกลับเข้ายังภูมิลำเนาเดิม จึงทำให้มี

สมาชิกบางคนไปเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนได้ สำหรับเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนน้อยลง มีร้อยละ 32.3 และไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางชุมชนเลยคิดเป็นร้อยละ 7.1 ตามลำดับ โดยเกษตรกรให้เหตุผลว่าไม่มีเวลาว่าง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เมื่อชุมชนได้มีโอกาสนำข้าวโพดฝักอ่อนซึ่งเป็นสิ่งใหม่เข้ามาในพื้นที่นั้น นอกจากทำให้โครงสร้างทางด้านอาชีพของเกษตรกรได้เปลี่ยนแปลงไปนั้น การร่วมมือในกิจกรรมของชุมชนจะลดน้อยลง ทั้งนี้เพราะลักษณะของข้าวโพดฝักอ่อนที่ต้องเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดตามกำหนดเวลา อาจมีส่วนทำให้มีเวลาว่างน้อยลง

5.2.2 ลักษณะทางสังคม

ซึ่งประกอบด้วยลักษณะการใช้แรงงานของเกษตรกรและการอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้าน (ตารางที่ 5.12) ซึ่งจะได้แยกกล่าวออกทีละประเด็น ดังนี้คือ

ตารางที่ 5.12 สภาพสังคมก่อนและหลังการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

ลักษณะทางสังคม	ไม่แตกต่างกัน		เพิ่มขึ้น		น้อยลง		ไม่มีเลย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การแลกเปลี่ยนแรงงาน	26	16.8	3	1.9	62	40.0	64	41.3
แรงงานจ้าง	13	8.4	122	78.7	13	8.4	7	4.5
การอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้าน	75	48.4	1	0.6	74	47.7	5	3.2

1) การใช้แรงงาน โดยทั่วไปสามารถจำแนกแรงงานออกได้ 3 ประเภทคือ แรงงานในครัวเรือน แรงงานจ้าง และแรงงานแลกเปลี่ยน สำหรับในที่นี้จะกล่าวถึงแรงงานแลกเปลี่ยน ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของวิถีการดำเนินชีวิตของชนบทไทยที่นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันแล้ว ข้อดีของการใช้แรงงานประเภทนี้ยังช่วยประหยัดต้นทุนการผลิต โดยไม่ต้องลงทุนค่าจ้างแรงงาน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนนั้น เกษตรกรใช้แรงงานแลกเปลี่ยนน้อยลง และไม่ใช่แรงงานแลกเปลี่ยนเลย คิดเป็นร้อยละ 40.0 และร้อยละ 41.3 เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้แรงงานจ้างเพิ่มขึ้นมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 78.7 โดยเฉพาะในระยะถอดคอก การเก็บเกี่ยวเป็นระยะที่มีการใช้แรงงานเข้มข้นที่สุด และมักประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงาน และค่าจ้างแรงงานมีราคาแพง เนื่องจาก การแย่งชิงกันจ้างแรงงานด้วยการเพิ่มค่าจ้างให้สูงขึ้นเพื่อจูงใจให้กับแรงงานจ้างเพื่อมาทำงานให้กับตนเอง

2) การอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้าน สาเหตุการอพยพย้ายถิ่นไปทำงาน โดยทั่วไปพบว่า จะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลักด้าน เช่น การไร้ที่ดิน ทำการเกษตรไม่ได้ผล เป็นต้น ส่วนปัจจัยดึงดูด อาทิ ค่าจ้างแรงงานที่ดีกว่า การมีโอกาสดีกว่าในการดำรงชีวิต การได้รับการชักจูง เป็นต้น จากการที่เกษตรกรได้มีโอกาสติดต่อกับสังคมภายนอก การติดต่อระหว่างบุคคลเหล่านี้ อาจจะช่วยเพิ่มข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งจ้างงาน ค่าจ้างแรงงาน ความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต ซึ่งข่าวสารเหล่านี้ทำให้เกษตรกรเกิดความต้องการออกไปประกอบอาชีพภายนอกหมู่บ้านมากขึ้น จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ก่อนและหลังการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนนั้น ในพื้นที่ศึกษามีการอพยพออกไปทำงานนอกหมู่บ้านไม่มีความแตกต่างกันคือมีร้อยละ 48.4 โดยจะเข้าไปทำงานก่อสร้าง เป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม และลูกจ้างของร้านค้าในเมือง ซึ่งแรงงานเหล่านี้จะเป็นแรงงานที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว และเป็นแรงงานประเภทไร้ฝีมือ โดยลักษณะการไปทำงานจะมีทั้งประเภทเข้าไปเฝ้ากลับในบริเวณที่มีแหล่งจ้างงานไม่ไกลจากที่พักอาศัยและการอพยพไปอยู่ในแหล่งจ้างงานเลย ซึ่งส่วนใหญ่จะอพยพไปทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานคร สำหรับอีกร้อยละ 47.7 และร้อยละ 3.2 พบว่า การอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านนั้นน้อยลง และไม่มีการอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านเลย

ทั้งนี้เพราะมีสมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรบางคนที่เคยอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาเดิม เนื่องจากถูกเลิกจ้างงานแล้วมาช่วยกันใช้แรงงานสำหรับการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนซึ่งเป็นพืชที่ต้องการแรงงานเป็นอย่างมากดังที่กล่าวมา ซึ่งเกษตรกรยังได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าสามารถใช้แรงงานเหล่านี้ทดแทนการใช้แรงงานจ้างที่มีอยู่เดิม ทำให้เป็นการประหยัดต้นทุนในการผลิตได้อีกทางหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามยังมีเกษตรกรอีก 1 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 0.6 ที่ตอบว่ามีการอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น

ดังนั้น ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรในครั้งนี้พอสรุปได้ว่า ก่อนและหลังการยอมรับการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแล้วมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคม ทางด้านเศรษฐกิจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและสามารถจัดว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นคือ ทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น มีโอกาสประกอบอาชีพหลายชนิด ทั้งการเลือกประเภทพืชพันธุ์ การรับจ้างทำงานและการมีโอกาสดันตัวเองเป็นผู้รวบรวมในท้องถิ่นเมื่อมีโอกาสและเงินทุน นอกจากนี้ เกษตรกรยังสามารถมีเงินออมที่เพิ่มขึ้น มีเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้การประกอบกิจกรรมทางการเกษตรดำเนินไปได้อย่างสะดวกมากขึ้น มาตรฐานการครองชีพของประชากรสูงขึ้น จากการมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่ช่วยให้การดำรงชีวิตประจำวันของเกษตรกรมีความทันสมัยและสะดวกสบายมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ดีอีกด้านหนึ่ง ผลจากการมีรายได้เพิ่มขึ้นก็ส่งผลกระทบต่ออุปนิสัยการบริโภคของเกษตรกรที่มีการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยมากขึ้น และมีวิถีชีวิตเลียนแบบความเป็นเมือง ซึ่งลักษณะเช่นนี้อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในชีวิตของเกษตรกรได้ ส่วนความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมมีทั้งส่วนที่เป็นไปในทิศทางที่ดีและเป็นความเสื่อม ความเปลี่ยนแปลงในด้านที่ดีขึ้น ได้แก่ การที่เกษตรกรมีการอพยพออกไปทำงานนอกหมู่บ้านน้อยลง อันจะทำให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคงแข็งแรง ช่วยลดปัญหาทางด้านสังคมอื่น ๆ ที่จะเกิดตามมา เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาอาชญากรรม หรือปัญหาเสพติด เป็นต้น แต่การเปลี่ยนแปลงอีกด้านหนึ่ง ในทางที่เสื่อมลงนั้น พบว่า สภาพความเป็นชนบทเริ่มเปลี่ยนไป ค่านิยมของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและการมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เปลี่ยนแปลงไป ชีวิตมีความเร่งรีบต้องแข่งขันกับเวลา คำนึงถึงประโยชน์ของตัวเองมากขึ้น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะมีน้อยลง ปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะแรงงานจะถูกตีราคาเป็นเงิน ซึ่งกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตจะคล้ายกับการดำเนินชีวิตของคนเมืองมากขึ้น